

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ЈЕЗИЦИ И КУЛТУРЕ У ВРЕМЕНУ И ПРОСТОРУ

VIII/1

Тематски зборник

Нови Сад, 2019

JEZICI I KULTURE U VREMENU I PROSTORU VIII/1
JEZICI I KULTURE U VREMENU I PROSTORU VIII/1
LANGUES ET CULTURES DANS LE TEMPS ET DANS L'ESPACE VIII/1
LANGUAGES AND CULTURES IN TIME AND SPACE VIII/1
ЈАЗИКИ И КУЛТУРИ У ЧАСУ И ПРОСТОРУ VIII/1
ЈАЗЫКИ И КУЛЬТУРЫ ВО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВЕ VIII/1
JAZYKY A KULTÚRY V PRIESTORE A ČASE VIII/1
LINGUE E CULTURE NEL TEMPO E NELLO SPAZIO VIII/1
LENGUAS Y CULTURAS EN TIEMPO Y ESPACIO VIII/1
LIMBI ȘI CULTURI ÎN TIMP ȘI SPAȚIU VIII/1
NYELVEK ÉS KULTÚRÁK IDŐBEN ÉS TÉRBEN VIII/1

Уреднице Проф. др Снежана Гудурић
Проф. др Биљана Радић-Бојанић

Технички секретари Слађана Стаменковић
Јована Петровић

Издавач УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ, ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Суиздавач Педагошко друштво Војводине, Нови Сад

За издавача Проф. др Ивана Живанчевић Секеруш
За суиздавача Јасмина Шестак

Академски одбор: проф. др Твртко Прћић
проф. др Владислава Гордић Петковић
проф. др Едита Андрић
проф. др Предраг Мутавцић
проф. др Јасмина Татар Анђелић
проф. др Јагода Гранић
проф. др Октавија Неделку
проф. др Давиде Астори
проф. др Жан-Пол Мејер
проф. др Михај Радан
проф. др Виторио Дел`Аквила
проф. др Ђорђета Раца
проф. др Надежда Силашки
проф. др Љубица Влаховић
проф. др Игор Лакић
проф. др Сабина Халупка Решетар
проф. др Татјана Самарџија Грек
проф. др Ксенија Шуловић
проф. др Дејан Средојевић

Рецензенти: проф. др Октавија Неделку, Универзитет у Букурешту, Румунија
проф. др Мира Трајкова, Универзитет Св. Кирил и Методиј, Скопље,
Северна Македонија
проф. др Драган Коковић, Универзитет у Новом Саду, Србија

ISBN 978-86-6065-542-6

БОЈАНА МИЛОСАВЉЕВИЋ – СЛОБОДАН НОВОКМЕТ – БОЈАНА ТОДИЋ

ОНЛАЈН РЕЧНИЦИ И НАРОДНА ЛЕКСИКОГРАФИЈА*

У раду се говори о савременим тенденцијама у развоју српске лексикографије за које је карактеристично учешће многобројних и анонимних (углавном нестручних) ентузијаста у изради речничких прилога. Уводи се термин из руске литературе – *народна лексикографија* (рус. *народная лексикография*), који обухвата актуелне лексикографске активности уобичајено именоване енглеским термином *краудсорсинг* (енгл. *crowdsourcing*). Предмет истраживања представљају електронски, онлајн речници отвореног типа *Викиречник* и *Вукајлија*, при чему се тежи сагледавању њихових типолошких карактеристика, као и анализи њихове макроструктуре и микроструктуре како би се увидела потреба за методолошки организованијим и усмеренијим приступом наведеним појавама.

Кључне речи: народна лексикографија, онлајн речници, речници отвореног типа, Викиречник, Вукајлија

1. УВОД

Захваљујући интернету и иновационим технологијама, крајем 20, а нарочито почетком 21. века запајају се значајне новине у свету лексикографије. Све више се говори о електронској лексикографији и о електронским речницима. У многим развијеним земљама лексикографија се сад већ у појмовном смислу изједначава с електронском лексикографијом, дајући тако електронским речницима и дигиталним издањима речника примат над папирним, штампаним издањима. Као неке од предности електронских речника над штампаним издањима речника наводе се мултимедијалност, интерактивност, лакше и боље претраживање корпуса, већа доступност грађе и лексикографских информација и др.

И у домаћој научној јавности све више се говори о нужности модернизације лексикографије и изједначавања појмова савремена лексикографија, електронска лексикографија и онлајн речници (в. нпр. Драгићевић 2014; Ивановић 2104).¹ Најексплицитније поставке о томе шта се у теоријском и практичном смислу подразумева под електронском лексикографијом и под савременим речником даје Т. Прћић у својој монографији *Ка савременим српским речницима*. Т. Прћић (2018: 22) сматра да је дигитална реализација речника крајња и најбитнија етапа у модернизацији лексикографије, и то у свим фазама израде речника, од прикупљања корпуса, преко његове обраде до израде самог речника, дистрибуције и његовог коришћења.

* Рад је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 178009), који у целини финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ Онлајн речници српског језика постају актуелни вид онлајн лексикографије – постојећи речници се све више претварају у претраживе базе, тако да је тренутно на интернету могуће претраживати Вуков *Српски рјечник*, *Лексикон страних речи и израза* М. Вујаклије, различите двојезичне, термилошке и друге речнике (в. Лазић-Коњик и Јелић 2009). Затим, постоји неколико речничких база, као што су onlinerecnik.com, vokabular.org, velikirecnik.com, <http://recnik.biz>, <http://recnik.net/>. И Институт за српски језик САНУ учествује у изради двеју речничких платформи, а то су: (1) *Расковник*, српски лексикографски портал и платформа која је, пре свега, посвећена дигитализацији српског речничког наслеђа (на њему се могу наћи потпуно претраживи речници Вука Караџића, Глише Елезовића и Момчила Златановића), и (2) *Препис*, платформа за дигитална издања и транскрипцију српског рукописног наслеђа, која садржи збирку речи из Призрена Димитрија Чемерића. Поред тога, ради се и на дигитализацији грађе за израду Речника САНУ, што треба да омогући убрзање рада на самом Речнику, као и на формирању и оспособљавању веб-платформе за претрагу РСАНУ и њено отворено онлајн коришћење.

1.1. Предмет и циљеви истраживања

Предмет нашег интересовања у овом раду представљају електронски, онлајн речници *Викиречник* и *Вукајлија*, чије су речничке базе послужиле као извор грађе. Један од разлога зашто смо узели у разматрање ова два речника јесте то што спадају међу познатије и посећеније онлајн речнике код нас – дакле, привлаче велику пажњу чланова онлајн заједнице. Други разлог је то што су ова два речника на одређени начин комплементарна – допуњују се у том смислу што је први речник општег типа, а други је специјални, али тематски ограничен на разговорни дискурс.

Иначе, о онлајн речницима у домаћој литератури, према нашем увиду, није се много писало. Налазимо да је у једном раду дат приказ дескриптивне једнојезичне и термилошке лексикографије у електронском облику на интернету, где се, између осталог, помињу и *Викиречник* и *Вукајлија* (Лазевић Коњић и Јелић 2009). У раду Ј. Милојевић (2018) пореде се, с једне стране, речници израђени по традиционалном моделу, тзв. затворени речници, публиковани на српском и англофоном говорном подручју у протеклих сто година, и, с друге стране, модерни речници са онлајн концепцијом, тзв. отворени речници, који су у нарочитој експанзији након 2015. године. Међу домаћим радовима о онлајн речницима налазимо и два рада посвећена *Вукајлији*, која садрже анализу одредница овог речника, и то према форми лема, а и према типу дефиниције (Вујовић 2011 и Дурбаба 2011).

Може се рећи да је општи закључак досадашњих истраживања о теми онлајн речника тај да је потребно да се досадашња лексикографска пракса преиспита, ревидира и осавремени, пре свега модернизује у правцу дигиталне реализације.

Потврђујући овакав став аутора који су се досад бавили темом онлајн речника и електронске лексикографије уопште, наши циљеви у овом истраживању јесу: 1) сагледати, на примеру *Викиречника* и *Вукајлије*, типолошке карактеристике онлајн речника код нас, као и 2) сагледати макроструктуру и микроструктуру ових речника како би се указало на сврсисходност постојања отворених онлајн речника српског језика, односно како би се истакла потреба за методолошки организованијим и усмеренијим приступом појавама као што су народна лексикографија и онлајн речници отвореног типа.

1.2. Методологија истраживања

Истраживање представљено у овом раду је аналитичко-дескриптивног карактера. Тиче се испоређивања онлајн концепције поменутих двају речника, и то према општим и уобичајеним критеријумима за одређивање и типолошку идентификацију речника, који се налазе у литератури о теоријској лексикографији (нпр. Хартман 2003; Згуста 1991; Шипка 2006). Неки од тих критеријума јесу карактер података који се обрађују у речничком чланку, начин представљања лексикографских јединица (одредница), њихова организација, затим циљ описа и др. (Згуста 1991: 190–210).

1.3. Појмовно-термилошки апарат истраживања

Под *онлајн речницима* у научној литератури подразумевају се они електронски речници који су креирани и објављени на интернету и доступни само када је компјутер или неки други уређај прикључен на интернет. Они су отвореног типа – дају прилику свим говорницима датог језика да активно уносе у њега језичке податке. Отворени, онлајн речници продукт су популарних активности на интернету које се свеобухватно називају термином *краудсорсинг*.

Општи термин *краудсорсинг*² (енгл. *crowdsourcing*) јесте сливеница настала од енглеског *crowd* (маса, гомила појединаца, група људи) и *outsourcing* (ангажовање спољних сарадника за

² У српском језику није се још увек ustalio преводни еквивалент овог термина. Стога се у овом раду овај термин користи у свом изворном облику, као и у другим радовима који се баве сличном тематиком (в. Ињац-Малбаша 2012; Лазевић-Коњић и Јелић 2009; Лазевић Коњић 2014 и др.).

неки задатак или активност). Означава праксу „добивања потребних услуга, идеја или садржаја тражењем доприноса од широког круга појединаца, групе људи, и посебно онлајн заједнице ... која представља непресушан извор посвећених аматера и компетентних стручњака” (Ињац-Малбаша 2012: 240). Овај термин потекао је из сфере економије и пословања, али се употребом раширио и у другим сферама, па и у лексикографији, означавајући уопште актуелну појаву коришћења знања и вештина масе појединаца, и то тако што се даје задатак неодређеној групи људи, у форми отвореног позива, који се сада најчешће упућује путем интернета (уп. Ињац-Малбаша 2012: 241). У истом или сличном значењу, као што се види из домаћих истраживања, термин *краудсорсинг* устаљује се и у нашем језику (Ињац-Малбаша 2012; Лазих Коњик 2014), као што се усталио и у неким другим европским језицима.

У руској литератури се на пољу лексикографије за активности које се обухватају термином *краудсорсинг* ипак чешће користи термин *народна лексикографија* (рус. *народная лексикография*) (Лукашанец 2011; Голев 2014; Шумарина 2014). Како објашњава Е. Г. Лукашанец, под одређењем *народни*, које се налази у термину *народна лексикографија*, подразумевају се многобројни и анонимни учесници, те у овом раду и ми користимо поменути термин у наведеном значењу.

2. ДОМАЋИ ОНЛАЈН РЕЧНИЦИ И НАРОДНА ЛЕКСИКОГРАФИЈА

2.1. Народна лексикографија код нас

Иако су у српској лексикографији сами термини *народна лексикографија* и *краудсорсинг* релативно нови, оно што се под тим терминима подразумева није сасвим ново и непознато, нарочито ако узмемо у обзир начин прикупљања грађе за израду Речника САНУ. Подсећамо да је С. Новаковић 1888. године у Посланици упућеној Академији детаљно образложио потребу за издавањем тезаурусног *Речника српског језика*, а у првим годинама прикупљања грађе за тај речник упућен је и *Позив и упутство за купљење речи по народу* (штампан у службеним Српским новинама и др.) „по свем српском народу лицима, од којих се могло надати повољном одзиву” да прикупљају речи по народу (Речник САНУ: XI). На тај начин, као што знамо, прикупљен је велики број рукописних збирки народних речи из различитих крајева, којима се знатно употпунила и обогатила грађа за израду Речника САНУ. Међутим, ма колико је овај позив изгледао као проглас, сабирачи речи су ипак најчешће били учитељи, свештеници, професори, лекари, студенти, гимназијалци и други писмени људи, којих је у то време било у малом броју; дакле, чинили су ужи круг људи. Друго, прикупљање речи одвијало се према датим *Упутствима за купљење речи по народу*. Ондашњи приносици из народа углавном су о себи давали јасне податке – име и презиме, с назначеном професијом и именом места у коме су прикупљали речи. Садашњи, назовимо их приносици из народа, анонимни су по свим овим параметрима. Све активности на интернету најчешће обављају под одређеним надимцима. И не само да су анонимни него су и многобројни, будући да се број корисника интернета константно увећава, а прикупљање језичке грађе одвија се махом стихички. Дакле, разлике између народне лексикографије у традиционалном смислу, и народне лексикографије у данашњем смислу више су него очигледне. Отуда сматрамо да Е. Лукашанец с правом закључује да се данас под одређењем *народни* у термину *народна лексикографија* подразумевају многобројни и анонимни учесници, с тим што, према нашем виђењу, одређење *народни* може да имплицира, уз све то, још и карактер шаљивог, хумористичног, па и ласцивног и вулгарног (што је најочигледније на примеру онлајн речника *Вукајлија*). Отуда неки аутори савремене онлајн речнике виде као својеврсни жанр интернет (онлајн) фолклора (Шумарина 2014: 291).

2.2. Типологија и структура анализираних онлајн речника

Ако узмемо у обзир општу дефиницију речника, према којој је он врста језичког приручника који пружа податке о речима и спојевима речи, и који се користи повремено, по потреби, циљано, данас све чешће у електронском облику (уп. Прћић 2016: 93), за *Викиречник* и *Вукајлију* можемо у најопштијем смислу рећи да су у питању речници синхронијског карактера, будући да обрађују актуелни, данашњи језик. И постојање алфабетског индекса, према којем се они могу претраживати, као и најопштија структура тих прилога, која се састоји од одреднице и дефиниције, сврстава ове онлајн речничке базе у речнике. Оно по чему се ови речници разликују од штампаних и традиционално схваћених речника јесте њихов начин настајања, као и начин њихове макроструктурне и микроструктурне организације, тако да се, због тих непотпуних карактеристика речника (Лукашанец 2011: 378), могу сматрати и псеудоречницима.

Када је реч о макроструктури, тј. о одабиру, попису и организацији одредница у речнику, можемо рећи да није јасно дефинисан обим/обухват ни *Викиречника* ни *Вукајлије*. Они су у фази сталног настајања – карактерише их симултаност настајања и коришћења. Но, њихова незавршеност не мора се сматрати недостатком, будући да отворени приступ даје могућност сталног праћења језичког развоја и актуелних лексичких промена. Даље, не зна се ни коначан број одредница нити га је могуће одредити, будући да не постоји општи списак речи, осим индекса уређеног према почетним словима или, ређе, цифрама одредница. Такође, није јасно који је критеријум за одабир одредница – да ли је у питању књижевни или народни језик, да ли су коришћени постојећи описни једнојезички, дијалекатски, термилошки речници, речници страних речи, да ли је лексика из писаних или из усмених извора итд. Ипак, *Вукајлија* је у том смислу донекле дефинисан онлајн речник – претендује да обухвати нестандартне елементе у језику, као што су дијалектизми, колоквијализми, жаргонизми, вулгаризми.³

На плану микроструктуре, која представља најважнији и најсложенији део речника „јер треба да понуди поуздане, јасне и прегледне податке о свакој одредници” (Прћић 2016: 99)⁴, запажају се одређене разлике између *Викиречника* и *Вукајлије*, које ће бити детаљније разматране у посебним поглављима.

2.2.1. Викиречник

1. *Типолошко одређење*. *Викиречник* би се могао описати као лингвистички речник, и то описни једнојезички речник општег типа, будући да показује интерес за језик у целини и да је усмерен на дефинисање различитих лингвистичких аспеката лексичких јединица.

2. *Макроструктура*. Иако одреднице у овим двама онлајн речницима, по структури, могу бити и монолексемне и полилексемне, запажа се да *Викиречник* ипак у домену успостављања одредница прати принцип традиционалних (штампаних) једнојезичних речника, те су овде углавном заступљене монолексемне одреднице (нпр. *сунце*, *небо*, *ватра* итд.). Међутим, за разлику од традиционалних једнојезичних дескриптивних речника у *Викиречнику* могу се у својству одредничке речи, између осталог, наћи и неке типичне скраћенице (*лат.*, *грађ.*, *год.*, *проф.*, *разр.* и др.).

3. *Микроструктура*. У *Викиречнику* структура прилога уређена је према одређеним лингвистичким критеријумима. Јасно су назначена поља према којима треба описивати дату одредницу – *граматичка информација о припадности врсти речи*, *изговор*, *подела на слоге*, *значења*, *скраћеница*, *порекло*, *синоними*, *супротне речи / антоними*, *примери*, *изреке и пословице*, *асоцијације*, *изведене речи* и *превод*. За илустрацију узимамо одредницу *вук*:

³ Занимљиво је овде поменути да су и многи штампани двојезични речници српског језика (нарочито српско-енглески и енглеско-српски речници), како показују истраживања Ј. Милојевић, штампани без тзв. декларације, тј. без представљања основних теоријских и методолошких поставки у вези са одабиром грађе, изворима из којих је црпен корпус, те начином презентовања одабране грађе (в. Милојевић 2018: 515).

⁴ Подаци у микроструктури речника „требало би да одразе, и квалитативно и квантитативно, оно знање које је потребно, прво, да би се разумели људи када употребљавају неку реч (пасивна функција), друго, да би људи неку реч могли адекватно употребити у свом говору и писању (активна функција)” (И.).

Вук (Српски) [уреди]

Именица, м [уреди]

Слогови: Вук, множина: ву-ко-ви

Изговор:

IPA: [...] ▶ 0:00 🔊 МЕНИ

Значења:

животиња

Скраћенице:

Порекло:

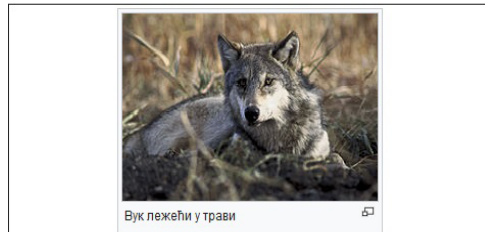
Синоними: [прикажи]
 1. курјак^[1]
 2. херој, делија, фиг. соко фиг., змај фиг., орао фиг., витез фиг., протагониста^[1]

Супротне речи:

овца

Примери:

Вукови припадају истој фамилији као пси.

Вук лежећи у трави

Падеж	Једнина	Множина
НОМ_јед=вук	НОМ_мн=вукови, вуци	ГЕН_јед=вука
ГЕН_мн=вукова	ДАТ_јед=вуку	ДАТ_мн=вуковима, вуцима
АКУ_јед=вука	АКУ_мн=вукове	ВОК_јед=вуче
ВОК_мн=вукови, вуци	ИНС_јед=вуком	ИНС_мн=вуковима, вуцима
ЛОК_јед=вуку	ЛОК_мн=вуковима, вуцима	

Слика 1. Снимак екрана једног дела (речничког) чланка одреднице *вук* у *Викиречнику*

Иако код већине одредница постоје ова поља, она нису код свих одредница попуњена, што је случај код одреднице *дан*:

дан

дан

Садржај [сакри]

- 1 **дан** (српски, ћир. дан)
  - 1.1 **Именица**
- 2 **Референце**
- 3 **Напомене**

дан (српски, ћир. дан) [уреди]

Именица [уреди]

дан, м

Значења:

1. (значење изведено преко синонима) *obdanica, videlo, dnevno doba, svetlo dana, dnevna svetlost, danja svetlost, pem. danak per.*^{[1][н 1]}
2. време ротације Земље, 24 часа^[1]

Синоними:

1. *obdanica, videlo, dnevno doba, svetlo dana, dnevna svetlost, danja svetlost, pem. danak per.*^[1]

Референце [уреди]

1. ↑ ^{1,0 1,1 1,2} Павле Ћосић и сарадници, Речник синонима, Београд 2008, ISBN 978-86-86673-09-1

Напомене [уреди]

1. ↑ Ово значење је изведено преко синонима. Молимо вас да замените овај шаблон одговарајућим описом значења.

Категорија: Српска именица

Слика 2. Снимак екрана (речничког) чланка одреднице *дан* у *Викиречнику*

Дешава се и то да су поједина поља попуњена, а да значење изостаје, као код речи *подне*:

rodne

rodne

Садржај [сакри]
1 rodne (српски, ћир. подне)
1.1 Именица
2 Референце
3 Напомене

rodne (српски, ћир. подне) [уреди]

Именица [уреди]

rodne, c

Категорије: непром.

Облици:

- rodne Батања ^[1], подне ^[2]

Значења:

Примери:

Слика 3. Снимак екрана дела (речничког) чланка одреднице *podne* у *Викиречнику*

Чак може постојати само одредница – нпр. *атом*, без икаквих граматичких и семантичких информација:

АТОМ

АТОМ (српски)

Слогови: ..., МН. ...

Изговор:

IPA: [...] ↗ 175px

Значења:

Скраћенице:

Порекло:

Слика 4. Снимак екрана једног дела (речничког) чланка одреднице *атом* у *Викиречнику*

Такође, речи истог гласовног састава, на пример *grād* и *grǎd*, обрађују се на истом месту једна за другом, често без упућивања корисника на то како се дата реч изговара. Такав принцип навођења хомонима није оправдан са фонетског становишта, будући да се различито изговарају, па ономе ко учи српски језик као страни ово може бити отежавајућа околност. Изворним говорницима овакво навођење хомонимије можда може бити од користи, будући да се на једном месту стиче увид у то каква је значењска дистинкција између различитих речи исте формалне структуре.

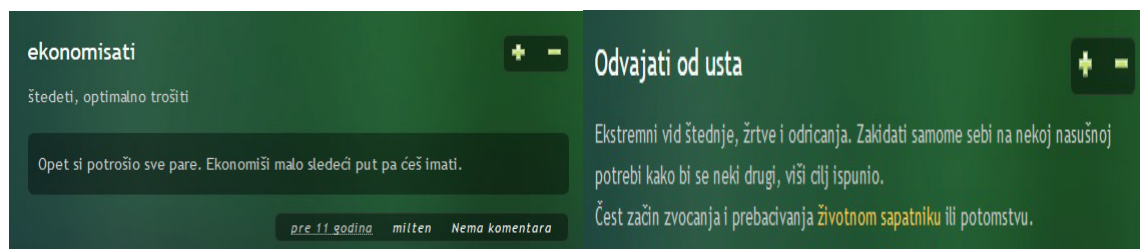
Критеријуми према којима треба описивати одреднице у *Викиречнику* назначују постојање одређеног методолошког приступа обради речи. Међутим, ни у ком случају не може се говорити о тројном теоријско-методолошком приступу обради речи – дескриптивном, прескриптивном и металексичком. Такође, поступак дефинисања показује извесне неуједначености. Неке речи се значењски описно дефинишу. Већина речи пак дефинише се некритички преко синонима презетих из речника синонима и дијалекатских речника; не узима се у обзир са којим се значењима те речи испоређују синонимно. Насумичном претрагом одредница стиче се утисак да је у опису и општеупотребне и специјалне, употребно ограничене лексике (као што су термини – *анемија*, *акцент* итд.), најчешће коришћен извор *Речник синонима* П. Ћосића и сар., а у представљању покрајинске и дијалекатске лексике већ постојећи, објављени дијалекатски речници, међу којима је често навођен *Речник српских говора Војводине* групе аутора. Запажа се такође да се код не-

ких речи тежи исцрпнијем семантичком опису док се код других значењска структура штуро описује. Тако је, на пример, код одреднице *година* забележено 12 значења, док се код одреднице *дан* наводе само 2 значења, иако обе лексеме имају богату полисемантичку структуру у описним речницима нашег језика.

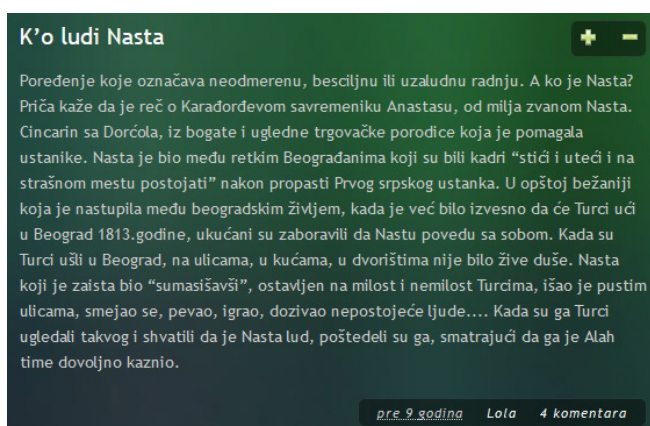
2.2.2. Вукајлија

1. *Типолошко одређење.* У *Вукајлији* су протумачени појмови, личности, догађаји и сл. из разних области људске делатности, односно појаве условљене културом и традицијом нашег народа, затим актуелни дневни догађаји, уобичајене ситуације из свакодневног живота, типичне традиционалне схеме и обрасци понашања, специфични међуљудски односи, појмови који улазе у лексикон захваљујући новим технологијама и др. Стога би се он, како сматра О. Дурбаба (2011: 430), пре могао назвати онлајн лексиконом. Међутим, иако одређен као речник сленга, *Вукајлија* „обухвата велики број елемената који се, иако очигледно спадају у супстандардне језичке појаве, ипак не могу квалификовати као сленг, већ би се морали сврстати у елементе савременог разговорног стила” (Дурбаба 2011: 436). Упркос томе што већина одредница у *Вукајлији* спада у нестандарне језичке елементе, у овој речничкој бази могу се наћи и одреднице које су књижевне, стандардне и њихове дефиниције које нису експресивно конотиране, као што су нпр. глагол *економисати* или изрази *с коца* и *конпоца*, *одвајати од уста*:

Слика 5. Снимак екрана (речничких) чланака одредница *економисати* и *одвајати од уста* у *Вукајлији*

Такође, у *Вукајлији* је могуће наћи и објашњења неких израза која би могла наћи и своје место у неком приручном уџбенику занимљиве лексикографије. Такво је нпр. објашњење израза *К’о луди Наста*:

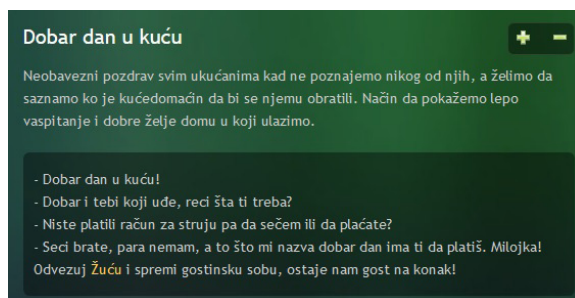

Слика 6. Снимак екрана (речничког) чланка одреднице *К’о луди Наста* у *Вукајлији*

2. *Макроструктура.* У *Вукајлији* су, за разлику од *Викиречника*, одреднице претежно полилексемне – идиоми, фразеологизми, спојевии речи, колокације, типски искази и сл., нпр. *добар дан у кућу*; *везивање пертле на дах*; *офејзбучити везу*; *НАТО агресија*; *нисам хтео*; *враћам се одмах*; *ајд, сврати*. Такође, у *Вукајлији* се као одреднице јављају и конвенционалне скраћенице,

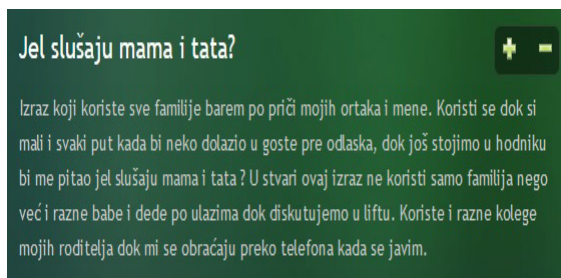
тј. скраћени облици речи – као што су *итд.*, *и др.*, али и неконвенционалне скраћенице типских исказа, настале издвајањем карактеристичних слова или карактеристичним скраћивањем речи, као што су *јбг* (скраћеница од *јебига*), *нзм* (скраћеница од *не знам*), *позз* (скраћеница од *поздрав*), затим акроними, тј. речи настале издвајањем почетних слова из вишечланих, гломазних језичких јединица, попут ШББКББ (акроним од *Шта би било кад би било*).⁵ Као што се види, структура одредница у *Вукајлији* показује да овај онлајн речник, за разлику од *Викиречника*, тежи да прикаже аутентичну употребу језика, што је и један од императива савремене лексикографије.⁶ У издвајању одредница не држи се строго традиционално схваћеног појма одреднице, односно речи, већ за одреднице узима тзв. „стварне речи” (Синклер 1987, према Милојевић 2018: 517), тј. све оне језичке јединице које се по својој синтаксичкој функцији и јединственом значењу могу самостално употребљавати. Та разлика у структурирању одредница међу овим речницима испољава се и на плану структурирања речничких прилога, односно у микроструктури речника.

3. *Микроструктура*. За разлику од *Викиречника*, у *Вукајлији* нема задатих лингвистичких критеријума према којима треба описивати одредницу. Једино што се уочава у структури тих прилога јесу два обавезна дела: *одредница* и *семантичка глоса* (објашњење/дефиниција/опис одреднице), и један факултативни део – *пример* употребе дате одреднице у одређеном комуникативном контексту.

Слика 7. Снимак екрана (речничког) чланка одреднице *добар дан у кућу* у *Вукајлији*

Дефиниција у *Вукајлији* може веома варирати, како у квалитативном тако и у квантитативном смислу. У квалитативном смислу варира од немаркираног, денотативног описа до маркираног, конотативног описа, и то најчешће са елементима хумористичног, шаливоног, али неретко и са елементима вулгарног. У квантитативном смислу варира од једне речи до читавог текста.

Слика 8. Снимак екрана (речничког) чланка одреднице *Јел ’ слушају мама и тата* у *Вукајлији*

⁵ Детаљнији приказ типова одредница у *Вукајлији* може се видети у Вујовић (2011).

⁶ Тенденције савремене лексикографије у бележењу и описивању фраза, дискурсних формула које потичу из говора свакодневне комуникације примећују се и у нашем једнотомном *Речнику српског језика* МС. Према нашем увиду, овај речник је, за разлику од других наших општих дескриптивних речника, отворенији за формулаичке изразе из разговорног језика. Детаљније о томе в. Милосављевић (2017).

Дакле, овим речником се не тражи нити се нуди лингвистички опис речи, већ се настоји да се одређене језичке датости својствене култури српске језичке заједнице опишу из угла језичких, друштвених, културолошких, политичких и др. стереотипа. Зато се у *Вукајлији* у дефинисању не користе други речнички извори, као што се у *Викиречнику* често дају подаци из других речника, нити се описи/дефиниције речи потврђују упућивањем читаоца на референтну, стручну литературу.

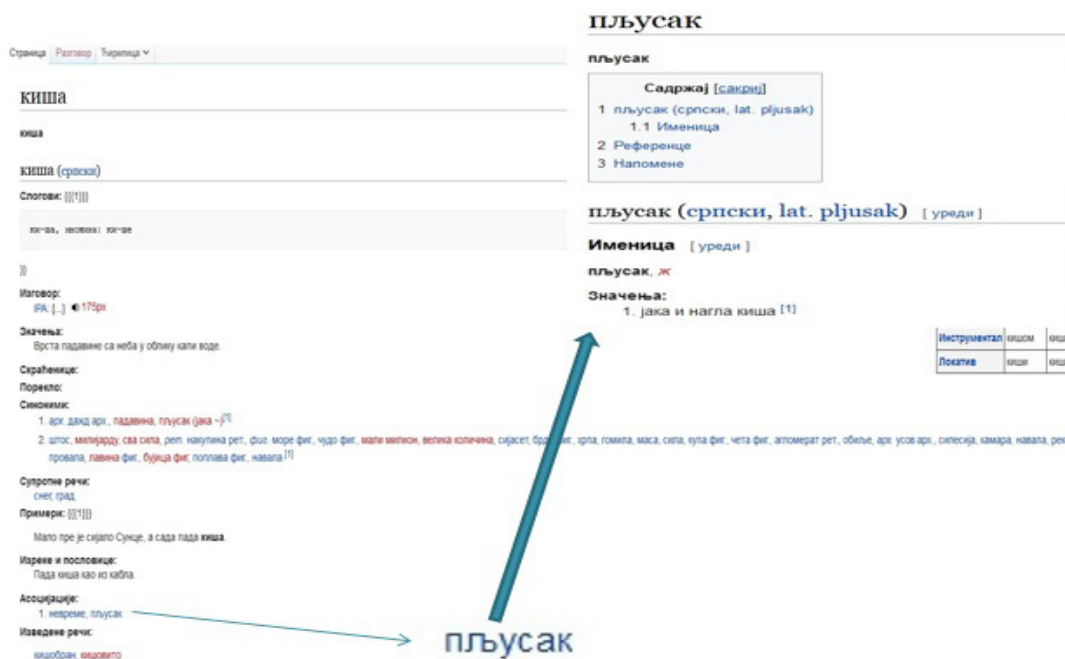
2.2.3. Предности анализираних речника

Иако су концепцијски потпуно различити, оба речника теже да буду окренути комуникативним потребама корисника и остварења су савремених схватања практичне лексикографије. Но, под савременом практичном лексикографијом овде је узет у обзир само један аспект модернизације и дигитализације, а то је електронски начин прикупљања грађе, односно корпуса. Међутим, остали аспекти модернизације и дигитализације, као што су стручна обрада корпуса и стручна израда речника, сасвим су занемарени, те ови онлајн речници отвореног типа, због научне незаснованости, у теоријском и методолошком смислу, много губе на квалитету. Сматрамо да онлајн речници отвореног типа, као и народна лексикографија уопште, имају, пре свега, велики лексикографски потенцијал, али и научни и образовни, нарочито ако имамо у виду следеће.

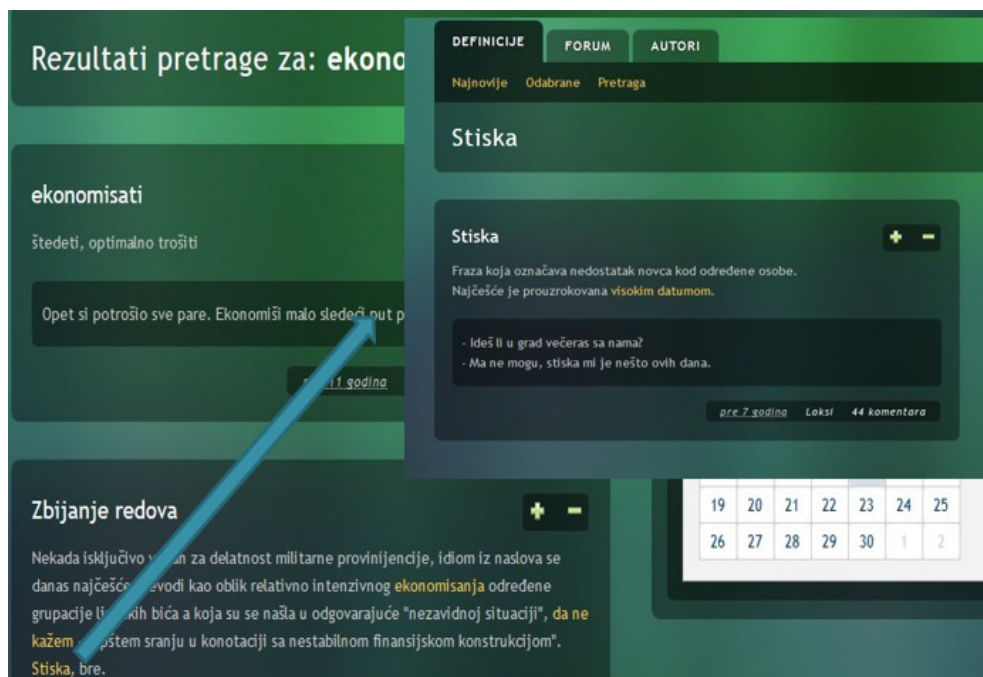
У онлајн речницима, како показује *Викиречник*, може се давати превод одређене речи на више од једног језика и одређени појмови могу се аудио и визуелно представљати, тако да онлајн речници могу бити корисни не само изворним говорницима за усвајање српског као матерњег језика и за учење страних језика, нарочито код превођења, него и онима који уче српски језик као страни.

Захваљујући народној лексикографији, може се прикупити обиље разноврсних података, што чини значајан корпусни материјал за различите типове лингвистичких истраживања, као и других истраживања – културолошких, социолошких, социолингвистичких итд. Пружа се могућност да се констатују и забележе нове речи и изрази (конструкције, фразе, колокације и сл.) у језику, што даље омогућава праћење језичког развоја. Да је то могуће, показује нам пре свега онлајн речник *Вукајлија*, који се у научним публикацијама сада већ цитира као један од речника неологизама. Знатан део грађе у овом речнику чине речи које су нове у језику, речи које нису обрађене у постојећим речницима, како у стандардним тако ни у жаргонским. Такве су, на пример, речи новијег датума – *бинцовање*, *запратити*, *твитовање*, *таговати (некога)* и др. За многе од тих 'нових' речи се не зна са сигурношћу ни да ли ће опстати у језику, с обзиром на то да су део актуелног развоја, пре свега, информационих технологија, као ни то да ли ће остати забележене у датом значењу, те се на овај начин оне констатују у датом језичком тренутку.

Најзад, још једну особеност *Викиречника* и у *Вукајлије* представља могућност директног повезивања са другим дефинисаним одредницама преко хиперлинка у оквиру неких 'речничких чланака'. Као што је поменуто, то је основна предност оваквог, дигиталног формата. Текст се не чита линеарно него у оквиру одређених парадигматских веза међу појмовима:

Слика 9. Снимак екрана (речничких) чланака одредница *киша* и *пљусак* повезане хиперлинком у *Викиречнику*

Слика 10. Снимак екрана (речничких) чланака одредница *ekonomisati* и *stiska* повезане хиперлинком у *Вукајлију*

2.3. Пример народне лексикографије на друштвеним мрежама

У контексту ових савремених тенденција у лексикографији, а које се означавају термином народна лексикографија, треба узети у разматрање и активности које се одвијају у одређеним групама на друштвеној мрежи *Фејсбук*, које корисници све чешће стварају, а чији је основни циљ бављење језичком културом. Међу њима се посебно издвајају групе *Сваког дана по једно правило из области језичке културе*, *Наш језик* и *Језичке недоумице*.⁷ Разлози за оснивање језичких група у почетку јесу решавање језичких недоумица и језичких проблема корисника. Међутим, њихове активности проширују се од коментарисања актуелних дневно-политичких тема које имају језичку мотивацију (различити језички лапсуси, грешке и пропусти који се могу чути у медијима) до дефинисања нових, непознатих, страних, жаргонских, варијантних речи и неологизама, па чак и прављења анкета са различитим захтевима (у којима се траже примарна и секундарна значења речи, предлажу нове речи за појмове који нису стандардизовани или се траже дефиниције израза онако како их корисници разумеју). Тако је у једној од тих група тражено да се наведе одговарајући синоним речи *пауза* (предлози су били: *станка*, *предах*, *одушак*), дефиниција речи *алинеја*, *ћесар*, превод термина *teambuilding* (предлози су били: *тимоградња*, *групни рад*, *дружење с екипом*, *јачање тимског духа* и сл.), употреба речи *доајен* и сл. Даље, у једној од таквих анкета учесници су понудили преко 20 различитих синонима за назив *ет (@)* – *мајмунче*, *мајмунско а*, *лудо а*, *оно а*, *манки а*, *манки*, *слонова сурла* и сл., док су у анкети са захтевом да предложи синоним изразу *лежећи полицајац* понудили – *успоривач саобраћаја*, *грбина*, *принудни успоривач (брзине)*, *смањивач брзине*, *командир*, *кочко*, *аутоуспоривач*, *возилоуспоривач*, *лежач*, *асфалтни статик*.

Као што видимо, корисници језичких група, дајући своје предлоге, могу бити корисни сарадници у формирању базе различитих лексичко-лексикографских података, од акценатских до значењских. Проблем оваквих група је отежана претраживост и расплнутост садржаја (корисни предлози бивају утопљени у бројне сувишне, непотребне информације, коментаре, одговоре који понекад прелазе у личне разговоре обојене афективним тоновима), као и непостојање јединствених база у које би се сакупљали и класификовали предлози и одговори.

3. ЗАКЉУЧАК

Из свега реченог проистиче наш закључак да народна лексикографија представља савремену тенденцију у развоју српске лексикографије, која до данас ипак није у довољној мери истражена и искоришћена, нити прецизно дефинисана у теоријско-методолошком смислу. Остаје као тема неког наредног истраживања да се подробније испита овакав начин прикупљања и пласирања података, да се сагледају његове предности и мане у нашој средини, али и у односу на иностране речничке пројекте сличног типа.

Методолошки организованијим и усмеренијим приступом појавама као што су народна лексикографија и онлајн речници отвореног типа створиле би се вишеструко корисне, наменске базе лексикографског материјала попут базе руског онлајн речника *Викилексија* (*Викилексија*) или енглеског *Вордника* (*Wordnik*). У свему томе важна је улога професионалних, обучених лексикографа који би то мноштво података класификовали и систематизовали, учинили прихватљивим са гледишта наше књижевнोजезичке норме, те уступили свим корисницима као надасве валидан извор информација.⁸

⁷ Иако таквих сајтова има неколико (на пример, „Српски језички атеље“, „Српски језик – Вокабулар форум“, „Описмени се“, „Језикофил“ и сл.), ово истраживање задржало се на групама које су основане на друштвеној мрежи *Фејсбук*, највише због великог броја чланова те мреже, али и због њене популарности, о којој сведоче поменути подаци.

⁸ Уређивање *Викилексије* и *Вордника* само се делимично темељи на принципима народне лексикографије, будући да рад тих речника организују професионални филолози и други стручњаци. Руски онлајн речник *Викилексија* део је пројекта Катедре за руски језик Универзитета у Кемерову (в. Голев 2014), док је *Вордник* пројекат стручњака запослених у Оксфорд Јуниверсити Пресу (в. Милојевић 2018 и тамо цитирану литературу).

ИЗВОРИ

Викиречник <https://sr.wiktionary.org/sr-ec/>

Вукајлија <https://vukalija.com/>

ЛИТЕРАТУРА

- Вујовић, Д. (2011). Интернетски речник сленга *Вукајлија*. У: В. Ружић и С. Павловић (ур.). *Лексикологија, ономастика, синтакса. Зборник у част Гордана Вуковић*. Нови Сад: Филозофски факултет, 123–130.
- Голев, Н. Д. (2014). «Викилексия» народный интернет-словарь: инновационный лексикографический проект. *Вопр. лексикографии* 2 (6), 31–67.
- Драгићевић, Р. (2014). Будућност српске лексикографије. У: Р. Драгићевић (ур.). *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд: Филолошки факултет, 279–289.
- Дурбаба, О. (2011). Друштвена мрежа „Вукајлија“ – анализа једног „речника“ сленга и идиома, *Научни састанак слависта у Вукове дане* 40/1, Београд, 429–438.
- Zgusta, L. (1991). *Priručnik leksikografije*. Sarajevo: Svjetlost.
- Ивановић, Н. (2014). Рачунарске технологије у српској лексикографији (могућности и перспективе). У: Р. Драгићевић (ур.). *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*, Београд: Филолошки факултет, 249–277.
- Ињац-Малбаша, В. (2012). Crowdsourcing – одређивање појма, типологија и сродни термини, *Гласник Народне библиотеке Србије*, 13/ 1, 239–255.
- Лазић-Коњик, И. и М. Јелић (2009). О речницима српског језика на интернету. У: Д. Точанац и М. Јовановић (ур.). *Примењена лингвистика* 10, Београд–Нови Сад: друштво за примењену лингвистику Србије – Филолошки факултет у Београду – Филозофски факултет у Новом Саду, 113–124.
- Лазић Коњик, И. (2014). Изазови савремене лексикографије: краудсорсинг и отворени речници. *Језик данас: гласило Матице српске за културу усмене и писане речи* 11, 14–18.
- Лукашанец, Е. Г. (2011). Интернет и јазик: народна лексикографија. *Вестн. Нижегород. ун-та им. Н.И. Лобачевского* 6, 378–381.
- 324 Милојевић, Ј. (2018). „Затворени” и „отворени” речници – за и против. У: С. Гудурић и Б. Радић-Бојанић (ур.). *Језици и културе у простору и времену* VII/2, 513–521.
- Милосављевић, Б. (2017). Дискурсне формуле у Речнику српскога језика. *Наш језик* XLVIII/3–4, 135–142.
- Прћић, Т. (2016). Какав нам општи речник српског језика највише треба. У: Ристић и др., *Лексикологија и лексикографија у светлу савремених приступа*, 87–117.
- Prčić, T. (2018), *Ka savremenim srpskim rečnicima*. Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, prvo, digitalno izdanje.
- Уткина, Н. С. (2011). Народная лексикография как новый инструментальный лексикографов. *Вестн. молодых ученых Ивановского госуниверситета* 11, 188–189.
- Hartman, R. R. K. (2003). General Introduction, in: ed. By R. R. K. Hartman, *Lexicography Critical Concepts, Volume 1. Dictionaries, Compilers, Critics and Users*, Routledge London and New York.
- Шипка, Д. (2006). *Основи лексикологије и сродних дисциплина*. Нови Сад: Матица српска.
- Шумарина, М. Р. (2014). Народная лексикография - феномен современной российской лингвокультуры. *Проблемы истории, филологии, культуры* 3 (45), 291–293.

Речници

Речник САНУ. *Речник српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 1956–.

ONLINE DICTIONARIES AND FOLK LEXICOGRAPHY

Summary

In this paper we consider a contemporary practice in Serbian lexicography which engages a number of anonymous (mostly beginners and amateurs) enthusiasts who contribute to the development of online dictionaries with their own articles. We examine the Russian linguistic term – *folk lexicography*, which can be determined by the Anglo-Saxon term – crowdsourcing. The subject of our research are the so-called open online dictionaries (like *Vikirečnik* and *Vukajlija*), with a special attention to their typical characteristics and the analysis of their macro- and micro-structure. The aim of our research is to suggest a suitable and more organized system of online dictionaries and databases in this type of crowdsourcing.

Keywords: online lexicography, folk lexicography, online dictionaries, Vikirečnik, Vukajlija

Bojana Milosavljević
University of Belgrade, Serbia
Teacher Education Faculty
bojana.303@gmail.com

Slobodan Novokmet
Serbian Academy of Sciences and Arts
Institute for the Serbian Language
slobodan.novokmet@isj.sanu.ac.rs

Bojana Todić
Serbian Academy of Sciences and Arts
Institute for the Serbian Language
bojana.todic@isj.sanu.ac.rs